

3. Cywilizacja egipska

---

1. Warunki geograficzne, surowce, zajęcia ludności:

- państwo położone w północno-wschodniej Afryce, którego osią jest rzeka Nil, od ujścia rzeki do Morza Śródziemnego po katarakty (progi skalne na Nilu).
- Większość kraju pokryta pustyniami piaszczystymi i kamienistymi.
- Suchy, upalny klimat od kwietnia do października. Duże wahania temperatury między dniem a nocą.
- Żyzne gleby w dolinie rzeki, która co roku wylewa w lipcu nanosząc żyzny muł.
- Uprawiano jęczmień, pszenicę, len, bób, fasolę, sałatę, cebulę, czosnek, ogórki, dynię, proso, orkisz, oliwki i figi. Hodowano owce, kozy, wielbłądy.
- W dolinie Nilu bogata szata roślinna i liczne zwierzęta.
- zbudowano **sieć irygacyjną** – kanały nawadniające, tamy, sztuczne jeziora, które zatrzymywały nadmiar wody i rozprowadzały na pola
- **surowce** – kamień (wapień piaskowiec, granit, bazalt, alabaster), soda naturalna, miedź na półw. Synaj, złoto w Nubii i we wsch. Egipcie, kamienie szlachetne: szmaragdy, turkusy. Cyna, żelazo i drewno – nie występowało.

2. Organizacja państwa, system polityczny

- w IV tys. p.n.e. powstały państwka (nomy) połączyły się w Egipt Górny i Egipt Dolny
- **ok 3000 r.p.n.e. faraon Menes (Narmer)** zjednoczył Egipt podbijając Egipt Dolny. Stolicą zostało Memfis, później Teby. Symbolem zjednoczenia jest podwójna korona: biała Górnego Egiptu i czerwona – Dolnego.
- Kraj był podzielony na prowincje, a prowincje były podzielone na nomy. Na czele każdego nomu stał nomarcha.

System polityczny to monarchia despotyczna – faraon uważany był za syna boga Re - Horusa. Jednocześnie był najwyższym kapłanem.

- **faraon** - stał na czele państwa i miał nieograniczoną władzę. Stanowił prawa, był naczelnym wodzem armii i najwyższym sędzią. Jego zadaniem była ochrona granic i utrzymywanie spokoju wewnętrznego. Cała ziemia była jego własnością. Był panem życia i śmierci swoich poddanych.
- na czele administracji stał urzędnik zwany **wezyrem**, który wywodził się z rodziny królewskiej. Wezyr był łącznikiem między faraonem a niższymi urzędnikami (poborcy podatkowi, pisarze, dowódcy garnizonów). Nadzorował „starszych” miast oraz nomarchów. Kontrolował roboty publiczne, archiwa, cła, finanse, zajmował się sprawami sądowymi, czasami dowodził armią.
- kraj był podzielony na 40 okręgów (nomów), na czele których stali **nomarchowie**. Zarządzali oni okręgami przy pomocy niższych urzędników, w tym licznych pisarzy. Administracja podlegała faraonowi.

3. System społeczny

- hierarchiczny system społeczny
- na czele hierarchii stał faraon
- następnie wyżsi urzędnicy, wywodzący się z rodziny królewskiej oraz naczelnicy prowincji (nomarchowie)
- kapłani – wykształceni, opiekowali się świątyniami, byli zwolnieni od podatków, bardzo wpływowi
- urzędnicy niższego szczebla, dowódcy armii – wykonywali wolę faraona, droga do kariery prowadziła przez odpowiednie wykształcenie

- armia – broniła granic, rekrutowała się spośród chłopów, których szkolono; służba dożywotnia. Kupcy i rzemieślnicy, lekarze, pisarze. .
- chłopci – najliczniejsza warstwa. Uprawiali ziemię i hodowali zwierzęta faraona.(Ziemia należała do faraona, dostojników lub świątyni). Wykorzystywano ich również do wszystkich ciężkich prac – budowa kanałów, świątyni czy piramid
- niewolnicy – było ich niewielu; pochodzili spośród jeńców wojennych lub dłużników. Nie mieli żadnych praw

4. Historia polityczna starożytnego Egiptu:

Okres	Datacja	Opis
Wczesne dynastie dynastie I – II	XXXI – XXVIII w. p.n.e.	Jednoczenie Górnego i Dolnego Egiptu przez I i II dynastię.
Stare Państwo dynastie III – VI	XXVIII – XXII w. p.n.e.	Tworzenie mocarstwa i centralnej administracji. Budowa piramidy – Dżosera, Cheopsa, Chefrena i Mykerena. Uformowała się struktura społeczna. Wykształciła się religia egipska. Ukształtowały się podstawy sztuki i nauki egipskiej – kanon w sztuce, pismo, kalendarz słoneczny, rozwinęła się literatura). Przyczyny upadku Starego Państwa: <ul style="list-style-type: none"> • uniezależnienie się nomarchów od faraonów na skutek ich wzbogacenia się i wprowadzenia dziedzicznych urzędów lokalnych, • wzrost znaczenia kapłanów, • wieloletnia klęska suszy spowodowana niskim poziomem wylewów Nilu, • upadek wiary w boskość faraonów.
I okres przejściowy dynastie VII – XI (część)	XXII – XXI w. p.n.e.	Rozpad Egiptu na niezależne państewka – zanik władzy centralnej.
Średnie Państwo dynastie XI (część) – XII	XXI – XVIII w. p.n.e.	Zjednoczenie kraju – stolicą Teby. Wzrost wpływów Egiptu w Nubii, Syrii, Palestynie.
II okres przejściowy dynastie XIII - XVII	XVIII - XVI w. p.n.e.	Najazd Hyksosów.
Nowe Państwo dynastie XVIII - XX	XVI – XI w. p.n.e.	Zjednoczenie kraju. Stolicą – Teby. Rozwój terytorialny państwa na skutek podbojów za XVIII dynastii. Rozszerzenie wpływów Egiptu w Nubii, Syrii, Palestynie. Egipt stał się najważniejszym mocarstwem Bliskiego Wschodu do XIII w. p.n.e. gdy rozpoczął rywalizację z państwem Hetytów. Kult boga Amona, bóstwa opiekuńczego Teb, którego utożsamiono z Re (ogólnopaństwowy kult Amona – Re). Rozpoczęto grzebać faraonów w Dolinie Królów koło Teb.

		Rządy wielkich faraonów – Totmesa III, Amenhotepa IV (Echnatona – próba wprowadzenia kultu jednego boga - Atona), Ramzesa II – walki z Hetytami o Syrię (bitwa pod Kadesz 1285 r.p.n.e.) Pod koniec XIII w. p.n.e. nastąpił najazd tzw. „ludów morza”. Egipt utracił ziemie Bliskiego Wschodu. Ramzes III odparł najazd ale Egipt już nigdy nie odzyskał potęgi.
III okres przejściowy dynastie XXI - XXV	XI – VII w. p.n.e.	Kryzys wewnętrzny spowodowany kryzysem ekonomicznym i społecznym. Walki wewnętrzne osłabiły państwo. Rządy obcych dynastii np. z Nubii. Uzależnienie od Asyrii.
Okres późny dynastie XXVI - XXX	VII – IV w. p.n.e.	Wyzwolenie Egiptu spod wpływów Asyrii . Zjednoczenie Egiptu. Egipt został prowincją Persji. W 332 r. p.n.e. został podbity przez Aleksandra Wielkiego.
Okres hellenistyczny	IV – I w. p.n.e.	Rządy Ptolemeusza po śmierci Aleksandra Wielkiego w 323 r. p.n.e.
	30 r. p.n.e.	Po przegranej bitwie pod Akcjum w 31 r. p.n.e. Egipt stał się prowincją rzymską.

Tabela zaczerpnięta z podręcznika Leszka Mrozewicza i Roberta Śniegockiego „Historia 1. Dzieje Starożytne” Wydawnictwa Nowa Era (s.35) i uzupełniona przeze mnie.

5. Religia egipska

a) religia egipska była religią politeistyczną. Politeizm – wiara w wielu bogów.

Panteon bogów egipskich (zbiór) był zhierarchizowany. Na jego czele stał bóg słońca Re. Początkowo Egipcjanie czcili siły natury pod postacią zwierząt – krokodyla, sępa, kota. Później zaczęli czcić bóstwa mające postać ludzką z głowami zwierząt (**zoomorfizm**). Ostatecznie bogowie ulegli antropomorfizacji – nadano im postać ludzką.

Najważniejsi bogowie:

- Re – bóg tarczy słonecznej
- Ozyrys – bóg płodności i urodzaju, władca królestwa śmierci, sędzia zmarłych
- Izysda – żona Ozyrysa
- Anubis – bóg – szakal, czuwał nad zmarłymi i ich mumifikacją
- Horus – bóg – sokół; opiekun państwa i dynastii, bóg nieba,
- Thot – bóg pisma, mądrości i nauki
- Hathor – bogini miłości i patronka żeglarzy
- Bastet – bogini zabawy i muzyki
- Anubis – bóg – szakal – towarzyszył Ozyrysowi
- Set – bóg śmierci i pustyni, brat Ozyrysa
- Nut – bogini nieba
- Maat – bogini sprawiedliwości
- Ptah – bóg sztuk i rzemiosła

Egipcjanie oddawali cześć zwierzętom: krokodylowi, skarabeuszowi, ibisowi, kotu, kobraze, sepowi.

b) formy kultu – Egipcjanie budowali bogom świątynie, składali dary, odprowadzali ceremonie i święta.

Od końca III tys. p.n.e. świątynie stały się wielkimi właścicielami ziemi. Faraon był uważany za syna boga Re. Oprócz tego każde miasto miało swoje bóstwo opiekuńcze. W historii Egiptu niektóre z nich osiągały wielkie znaczenie np. Amon, bóg miasta Teb, stolicy Egiptu, z czasem został połączony z bogiem Re – oddawano cześć bogowi Amonowi – Re.

c) wiara w życie pozagrobowe.

Egipcjanie wierzyli w życie po śmierci. Wiara ta odgrywała olbrzymią rolę w ich wierzeniach. Podporządkowywali jej swoje życie. Uważali, że człowieka po śmierci czeka sąd ostateczny – **sąd boga Ozyrysa**. Miał on polegać na tym, że na wadze dobrego i złego kładziono na jednej szali serce człowieka, a na drugiej szali pióro bogini sprawiedliwości. Wierzono, że w sercu człowieka są zapisane wszystkie jego uczynki. Jeżeli serce było lżejsze od pióra mógł on wejść do królestwa zmarłych, jeżeli jednak serce było cięższe było ono pożerane przez potwora, a człowiek nie miał szans na życie wieczne. Uważano, że należy za wszelką cenę zachować ciało człowieka, z którym nierozdzielnie jest związana jego dusza. Tak długo jak istnieje ciało tak długo istnieje dusza. Dlatego też **mumifikowano zwłoki** czyli je balsamowano. Na pełny rytuał stać było jedynie faraona, reszta Egipcjan musiała zadowolić się jego skróconą wersją. Najbiedniejsi chowali swoich zmarłych w piaskach pustyni licząc na wysuszenie ciała. Zmarłych faraonów chowano w grobowcach. W okresie Starego Państwa były to **piramidy** (w Giza – najstarszą jest piramida Dżosera, która jest piramidą schodkową; największe to piramidy Cheopsa, Chefrena i Mykerena). W okresie Nowego Państwa chowano faraonów w **Dolinie Królów**. Zmarłym władcom oddawano cześć boską. Do grobowców wkładano jadło i wszystkie przedmioty, których zmarły będzie używał po śmierci.

6. Kultura starożytnego Egiptu.

a) matematyka:

- wysoko rozwinięta **matematyka**, szczególnie algebra i geometria – potrafiono np. obliczać pola powierzchni i objętość brył geometrycznych,
- potrafiono rozwiązywać równania kwadratowe,
- znano pierwiastki: kwadratowe i sześciennie

b) medycyna:

- stosowano ziołolecznictwo,
- potrafiono przeprowadzać proste zabiegi chirurgiczne: składanie kości itp.
- potrafiono przeprowadzić trepanację czaszki (otwarcie czaszki). Antropolodzy udowodnili, że niektórzy pacjenci przeżywali operację. W Egipcie wiedza o budowie człowieka była duża – związane to było z mumifikacją ciał.

c) pismo :

- początkowo było to pismo piktograficzne – obrazkowe. Pierwsze znaki służyły do zapisywania transakcji handlowych (ilości towarów). Z biegiem czasu pismo rozwinęło się.
- było to **pismo hieroglificzne** – jego stosowanie wymagało znajomości ponad tysiąca znaków, uproszczoną wersją pisma było pismo **hieratyczne = kapłańskie**. Najprostszą wersją pisma egipskiego było **pismo demotyczne**, które powstało najpóźniej.
- pisano na papirusie otrzymany z łodyg rośliny rosnącej nad Nilem.
- powstały pierwsze zabytki literackie – *Księga umarłych*, *Księga piramid*.

d) astronomia:

- Egipcjanie są twórcami kalendarza słonecznego – odkryli, że rok ma 365 dni, podzielili go na 12 miesięcy,
- potrafili wskazać na niebie planety np. Wenus,
- określili, że najjaśniejszą gwiazdą na niebie jest Syriusz. Potrafili dzięki obserwacji tej gwiazdy obliczyć dokładny dzień wylewu Nilu,
- potrafili przewidzieć zaćmienie Słońca.

e) architektura:

- architektura miała **charakter sakralny** – była związana z kultem.
- najwspanialszymi budowlami starożytnego Egiptu były świątynie,
- budowle były budowane z kamienia i były one **monumentalne** (olbrzymie),
- budowle – np. świątynia w Karnaku lub Luksorze; kamienne budowle egipskie często były ozdabiane kolumnami, których kapitele zdobiono motywami papirusu bądź lilii wodnej.
- budowano piramidy – wspaniałe grobowce faraonów. Olbrzymie graniastosłupy budowano z piaskowca, a następnie przykrywano płaszczem z wapienia. Wejście ukrywano by zapobiec okradaniu grobów. Piramidy były częścią kompleksu świątynnego poświęconego faraonowi.

c) sztuka

- malowidła naścienne – ozdabiali świątynie i grobowce. Malunki przedstawiano w sposób pasmowy. Wielkość przedstawionych postaci zależała od miejsca, które postać zajmowała w hierarchii społecznej. Na pierwszym planie uwieczniano władców, bogów. Przedstawiciele niższych warstw społeczeństwa byli przedstawiani zawsze jako mniejsi. Stosowano pewien kanon sztuki – twarze postaci przedstawiane były z profilu podczas gdy ciało przedstawiano normalnie. Postacie zawsze były smukłe.
- tworzyli rzeźby z kamienia, drewna. Miały one charakter monumentalny (postacie faraonów lub bogów). Były to rzeźby statyczne.

